

**PROGRAM KONSERWACJI I RESTAURACJI WYSTROJU WNĘTRZA NAWY
GŁÓWNEJ, CHÓRU I KRUCHTY KOŚCIOŁA OO. DOMINIKANÓW
W JAROSŁAWIU**

Autorzy programu: mgr Maciej Filip, mgr Aneta Filip

Dyplomowany Konserwator Dziej Sztuki
mgr Aneta Filip
nr dyplomu ASP Kraków 5864
35-505 Rzeszów, ul. Strzyżowska 95
mobile +48 698572478
e-mail: aneta@filipkonservacja.pl

MGR KONSERWATOR DZIEŁ SZTUKI
Maciej Filip
nr dyplomu: ASP Kraków 5013
30-363 Kraków, ul. Kobierzyńska 63/7
mobile: 604 569 855 tel/fax 17/ 859 45-18
maciej@filipkonservacja.pl

Rzeszów, listopad 2022

**WOJEWÓDZKI
URZĄD OCHRONY ZABYTKÓW
z/s w Przemyślu
UZGODNIONO**

DNIA: 18.11.2022
delegacja Nr 27/2022
IKR-1.5144.78.2022.140

Podkarpacki Wojewódzki
Konserwator Zabytków

Beata Kot

1. HISTORIA¹

W 1421 roku kasztelan przemyski Rafał Tarnowski postanowił zbudować dla Matki Bożej murowaną świątynię, która mogłaby się ostać wobec wojennych najazdów. Dzięki jego staraniom i protekcji zbudowano gotycki kościół, który lepiej niż drewniane kaplice mógł służyć napływającym pielgrzymom.

W 1629 roku dzięki staraniom właścicielki Jarosławia Anny Ostrogskiej kościół Matki Bożej wraz z zabudowaniami przekazano Zakonowi Jezuitów. Tym samym skończył się pierwszy etap dziejów sanktuarium, trwający ponad 200 lat.

Po okresach wojen, w 1696 roku przystąpiono do rozbudowy kościoła i klasztoru. Budowa była możliwa dzięki ofiarom składanym przez ówczesnych możnych, m.in. przez rodzinę Sobieskich, która – od króla Jana i królowej Marysieńki poczynając-bywała tu wielokrotnie. Prace budowlane, mimo licznych przeszkód, postępowały bardzo szybko i już 13 września 1713 roku biskup Dubrawski z Przemyśla konsekrował kościół.

Wielkim opiekunem kościoła i klasztoru stał się biskup przemyski Antoni Aleksander Fredro. Wspierał rozbudowę mądrymi radami oraz darami materialnymi. Wyrazem wdzięczności było umieszczenie inicjałów biskupa na wieży-sygnaturce oraz portret umieszczony na jednej ze ścian klasztoru.

W 1773 roku kończy się epoka jezuitcka. Papież Klemens XIV wydał bullę znoszącą Zakon Jezuitów. Pod koniec tego roku 32 zakonników jezuitckich opuściło klasztor. Pozostało jedynie dwóch starych Jezuitów dla podtrzymania pracy duszpasterskiej. Przez cztery lata rzeczywistą opiekę nad klasztorem sprawowali jednak austriaccy komisarze. Spenetrowali oni dokładnie klasztor i kościół zabierając i wywożąc cenniejsze rzeczy.

13 Czerwca 1777 roku klasztor Matki Bożej Bolesnej objęło pięciu Dominikanów. Przybyli oni do Jarosławia z Bochni, gdzie na skutek pożaru stracili kościół i klasztor. Władze austriackie przychyliły się do prośby przeora Dominikanów z Bochni o. Jana Prochaski i pozwoliły im zająć opuszczony przez Jezuitów klasztor jarosławski. Pierwsze lata pobytu Dominikanów w Jarosławiu przypadają na początek zaborów oraz józefińskiej „reformy” Kościoła. Były to czasy niesprzyjające pracy duszpasterskiej. Zakonnikom pozwolono zająć jedynie część klasztoru pozostałą przeznaczając dla austriackich komisarzy i żołnierzy. Poczynania zakonników były w znacznym stopniu ograniczone.

Pod koniec XIX wieku przeprowadzono gruntowne prace remontowe mające na celu odnowienie świątyni. Koniec XIX wieku stał się także czasem odrodzenia duszpasterstwa i życia religijnego. Spośród ówczesnych przeorów dominikańskich warto wspomnieć ojca Podleńskiego, który wiele energii włożył w odnowienie świątyni oraz życia religijnego.

Podczas okupacji niemieckiej przez długi czas kościół, zamieniony na magazyn, pozostawał zamknięty. Wierni spotykali się wtedy w kaplicy Studzience, gdzie przeniesiono figurę Matki Bożej i gdzie miały miejsce wszystkie nabożeństwa.

---

¹ Historia ze strony internetowej parafii: <https://jaroslaw.dominikanie.pl/sanktuarium/historia/>

2. OPIS

Kościół murowany jest z cegły, tynkowany, orientowany, w typie bazylikowym z pseudotranseptem oraz dwuwieżową fasadą od wschodu. Korpus nawowy pięcioprzęsłowy, przechodzący w dwuprzęsłowe prezbiterium połączony jest od zachodu z kruchtą. Na przedłużeniu naw bocznych występują dwie kaplice tworzące pseudotransept. Po bokach prezbiterium dobudowane są aneksy – skarbiec od pn. i zakryścia od pd. Ponad kaplicami naw bocznych oraz zakryścią i skarbcem występują empory. Od wschodu, prezbiterium ujęte jest parawanową wklęsło-wypukłą fasadą z dwiema, czworobocznymi, trójkondygnacyjnymi wieżami. Pomiedzy nimi widoczna niższa ściana szczytowa prezbiterium oraz taras. Wieże zwieńczone są ażurowymi hełmami. Nawa i prezbiterium przekryte są wspólnym dachem dwuspadowym z sygnaturką ozdobioną herbem „Bończa” i inicjałami dobrodzieja świątyni: A.(leksander) A.(ntonius) F.(redro) D.(ei) G.(ratia) E.(piskopus) P.(remisliansis). Elewacje boczne ośmioosiowe, artykułowane są pilastrami i szkarpami.²

Nawy doświetlone są oknami metalowymi, wielokwaterowymi i mniejszymi półkolistymi, empory oknami drewnianymi, ościeżnicowymi. Skomunikowane są one z otoczeniem poprzez wejścia w osi pseudotransepu. Wnętrze przesklepione kolebą z lunetami, otwarte jest do kaplic arkadami. Ściany nawy rozczłonkowane pilastrami, a empory nad kaplicami zamknięte drewnianymi, ażurowymi, ozdobnymi kratkami.³

2.1. DETALE ARCHITEKTONICZNE I SZTUKATERIE

Gzyms obiegający nawę w formie architektonicznego belkowania z podziałem na tryglify, metopy i architrav, malowany monochromatycznie w kolorze szarym. Metopy i zdobione płaskorzeźbionymi motywami roślinnymi. Obramienie wokół krat empory w postaci pasów sztukaterii.

2.2. POLICHROMIA

Wnętrze świątyni ozdobione jest bogatą dekoracją malarską pędzla Józefa Rossiego, Adama Swacha, Zygmunta Schoenhofa.

Polichromia pokrywa ściany i sklepienie nawy i chóru łączne z glifami okiennymi. Na wysklepkach i spływach sklepienia ugrowy ornament przypominający kasetony z rozetkami. W glifach okiennych i lunetach, na szarych tłach różowe płyciny z iluzjonistycznymi kartuszami i aniołami. Na spływach sklepienia duże uskrzydłone anioły ubrane w kolorowe szaty. Gzyms obiegający nawę w formie architektonicznego belkowania z podziałem na tryglify metopy i architrav, malowany monochromatycznie w kolorze szarym. Na wysokości złoconych kratownic w tle dekoracja ornamentalna w kolorze niebieskim z motywem krzyżyków. Wokół kratownic iluzjonistyczne obramienie z wolutami po bokach i zwieńczeniem w kształcie muszli i postaciami aniołów. Na sklepieniu sceny figuralne i ornamentalne. Na pilastrach wizerunki apostołów.

² Opis ze strony internetowej: <https://zabytek.pl/pl/obiekty/jaroslav-dawny-zespol-klasztorny-jezuit>

³ Tamże

2.3. ELEMENTY DREWNIANE (kraty empor i kapitele pilastrów)

Otwory empor w prezbiterium i nawie wypełnione snycersko opracowanymi kratami, rzeźbionymi ażurowo, z motywami roślinnymi, symbolicznymi i kandelabrowymi oraz z przedstawieniem jednorożca, srebrzonego (herb Bończa biskupa Aleksandra Fredry).

Kapitele pilastrów w stylu jońskim, złożone.

3. BUDOWA TECHNOLOGICZNA

3.1. DETALE ARCHITEKTONICZNE I SZTUKATERIE

Gzymsy wykonane z narzutu w technice ciągnionej, pokryte monochromatyczną warstwą malarską w kolorze szarym. Fryz w formie tryglifów i metop, na metopach płaskorzeźbiona dekoracja ornamentalna, obramienia kratownic empor w postaci pasów sztukaterii.

3.2. POLICHROMIA

Ściany kościoła murowane z cegły na zaprawie piaskowo wapiennej. Gzymsy wykonane z narzutu w technice ciągnionej, pokryte monochromatyczną warstwą malarską w kolorze szarym. Polichromia malarska wykonana w technice fresku mokrego (al. fresco), warstwa wykończeniowa w technice suchego fresku. Podczas prac konserwatorskich w kaplicach wykonanych do 2001 roku ustalono, że malowidła wykonane zostały na zaprawie wapienno-piaskowej, zacieranej gładko, kładzonej na warstwę zaprawy tzw. wyrównawczej; ogólna kompozycja wykonana częściowo na mokrym tynku (główne podziały, iluzjonistyczna architektura) i uzupełniona rysunkiem wykonanym czerwono-brązową farbą.

3.3. ELEMENTY DREWNIANE (kraty empor i kapitele pilastrów)

Kraty empor i kapitele pilastrów wykonane z drewna lipowego (?)złożone złotem karatowym i częściowo polichromowane.

4. STAN ZACHOWNIA

4.1. DETALE ARCHITEKTONICZNE I SZTUKATERIE

Gzymsy i sztukaterie spękane, mocno przybrudzone, widoczne ubytki formy i powłoki malarskiej. Widocznymi retusze i wtórne uzupełnienia. Występują również uszkodzenia mechaniczne w postaci uszczerbień, otarć i zarysowań.

4.2. POLICHROMIA

Kolorystyka polichromii malarskiej w prezbiterium zatraciła czytelność z powodu kurzu i zanieczyszczeń. Powłoka malarska jest przez to wyblakła, poszarzała. Występują liczne uszkodzenia mechaniczne w postaci ubytków warstwy malarskiej, przetarć, zarysowań oraz wykruszeń farby. Największe zniszczenia zaobserwowano na sklepieniu i w górnych partiach ścian (siatka spękań, zacieki świadczące o zawilgoceniu powierzchni, zasolenia). Powierzchnia polichromii spudrowana, częściowo przemalowana (w całości lub po formie). Widoczne są niestaranne retusze tynków i polichromii, przemalowania w kolorystyce odbiegającej od oryginału.

4.3. ELEMENTY DREWNIANE (kraty empory i kapitele pilastrów)

Drewno osłabione przez zmienne warunki wilgotnościowe i temperaturowe panujące w kościele, konstrukcja osłabiona i rozluźniona, struktura drewna zaatakowana przez owadzie szkodniki. Zaprawa kredowo-klejowa odspojona od drewna, widoczne liczne ubytki zaprawy do warstwy drewna. Złocenia zabrudzone i przetarte, częściowo przezłoczone szlagmentem w technice olejnej i brązem. Części polichromowane w całości przemalowane.

Na boazerii w dolnych partiach ścian widoczne zabrudzenia, przetarcia warstwy ochronnej oraz zmatowienie powierzchni. Poprzez wieloletnie narażenie na kontakt z otoczeniem uległy przetarciu a warstwa wykończeniowa wypłowieniu. Struktura drewniana uległa osłabieniu i poluzowaniu głównie wskutek działalności owadzych szkodników drewna oraz zmiennych warunków wilgotnościowych panujących w kościele. Miejscowo widoczne są wgłębienia i ubytki mechaniczne.

5. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

5.1. KONSERWACJA DETALI ARCHITEKTONICZNYCH I SZTUKATERII

- Wykonanie dokumentacji stanu zachowania, prace badawcze i przygotowawcze (dokumentacja opisowa i fotograficzna).
- Wykonanie badań sondażowych na obecność historycznych tynków i polichromii w celu rozpoznania budowy technologicznej, stanu zachowania i historii zabytku.
- Analiza dostępnych, archiwalnych materiałów źródłowych.
- Odkurzenie całej powierzchni detali architektonicznych i sztukaterii z brudu /pędzel włosiowy i odkurzaczy/

- Utrwalenie pudrującej się warstwy malarskiej na detalach architektonicznych i sztukateriach
  - Odczyszczenie detali architektonicznych i sztukaterii - czyszczenie miękkimi pędzlami i gąbkami wiszab, detergentem z wodą oraz mieszaninami rozpuszczalników (środki dobrane na podstawie wykonanych prób)
  - Odgrzybienie porażonej biologicznie partii dekoracji preparatem likwidującym biologiczne skażenie podłoży
  - Podklejenie złuszczonych partii warstwy malarskiej - wodną emulsją żywicy akrylowej -
  - W wypadku spękań konstrukcyjnych wykonanie iniekcji i zszywania.
- Zbadanie powierzchni detali architektonicznych i sztukaterii na występowanie ewentualnych odspojień.
- Ewentualnie podklejenie odspojień oraz konsolidacja tynku - (w wypadku głębszych odspojień) lub wodną emulsją żywicy akrylowej - (w wypadku płytszych odspojień), metodą iniekcji.
- Uzupełnienie ubytków formy kitem mineralnym barwionym w masie
-
- Poszerzenie spękań.
  - Uzupełnienie głębszych ubytków tynku zaprawą wapienno – piaskową. Uzupełnienie drobnych ubytków szpachlą na bazie wapna dołowanego, ewentualnie zaprawą zbliżoną do parametrów obecnych tynków
  - Położenie pobiasty.
  - Scalenie kolorystyczne warstwy malarskiej na detalach architektonicznych i sztukateriach za pomocą znaków graficznych - (paleta malarstwa ściennego) ewentualne użycie farb akwarelowych lub farby odwracalne
- w partiach tła uzupełnienie ubytków przy pomocy rozwibrowanej plamy scalającej, farba odwracalna (farba na bazie wapna dołowanego).
-

5.2. KONSERWACJA POLICHROMII

- Wykonanie dokumentacji stanu zachowania, prace badawcze i przygotowawcze (dokumentacja opisowa i fotograficzna).
- Wykonanie badań sondażowych na obecność historycznych tynków i polichromii w celu rozpoznania budowy technologicznej, stanu zachowania i historii zabytku.
- Analiza dostępnych, archiwalnych materiałów źródłowych.
- Odkurzenie całej powierzchni detali architektonicznych i polichromii z brudu /pędzel włosiowy i odkurzacz/
- Odgrzybienie porażonej biologicznie partii dekoracji preparatem likwidującym biologiczne skażenie podłoża
- Utrwalenie pudrującej się warstwy malarskiej
- Odczyszczenie polichromii - czyszczenie miękkimi pędzlami i gąbkami wishab, detergentem z wodą oraz mieszaninami rozpuszczalników (środki dobrane na podstawie wykonanych prób)
- Podklejenie złuszczonej partii warstwy malarskiej - wodna emulsja żywicy akrylowej -
- W wypadku spękań konstrukcyjnych wykonanie iniekcji i zszywania
- Zbadanie powierzchni ścian i sklepienia na występowanie ewentualnych odspojień.
- Ewentualnie podklejenie odspojień oraz konsolidacja tynku - (w wypadku głębszych odspojień) lub wodną emulsją żywicy akrylowej - (w wypadku płytszych odspojień), metodą iniekcji.
- Poszerzenie spękań
- Uzupelnienie głębszych ubytków tynku zaprawą wapienno - piaskową. Uzupelnienie drobnych ubytków szpachlą na bazie dołowanego, ewentualnie zaprawą zbliżoną do parametrów obecnych tynków
- Położenie pobiały.
- Scalenie kolorystyczne partii przedstawiających malowideł przy pomocy znaków graficznych - (paleta malarstwa ściennego) ewentualne użycie farb akwarelowych lub farby odwracalne

- w partiach tła uzupełnienie ubytków przy pomocy rozwibrowanej plamy scalającej, farba odwracalna (farba na bazie wapna dołowanego).
- W przypadku zdegradowanych, wtórnych tynków w partii cokołowej dopuszcza się możliwość wykonania tynków renowacyjnych

5.3. KONSERWACJA ELEMENTÓW DREWNIANYCH POLICHROMOWANYCH I ZŁOCONYCH (KRATY EMPOR I KAPITELE PILASTRÓW)

- Wykonanie dokumentacji stanu zachowania, prace badawcze i przygotowawcze (dokumentacja opisowa i fotograficzna).
- Wykonanie badań odkrywkowych w celu rozpoznania budowy technologicznej, stanu zachowania i historii zabytku.
- Usunięcie wtórnych nawarstwień w postaci brudu, wadliwych kitów i przemałowań z powierzchni polichromowanych metodą mechaniczną i chemiczną.
- Trucie i zabezpieczenie drewna przed działaniem owadzych szkodników drewna (rozpuszczalnikowym środkiem biobójczym)
- Impregnacja strukturalna osłabionych elementów z użyciem środka grzybo - i owadobójczego - zależnie od stopnia degradacji.
Wymiana spróchniałych elementów z zastosowaniem sezonowanego drewna odpowiedniego gatunku.
- W razie konieczności uzupełnianie ubytków snycerki poprzez flekowanie, dorzeźbienie, rekonstrukcje wykonane w sezonowanym drewnie odpowiedniego gatunku.
Sklejanie poluzowanych elementów konstrukcyjnych (wzmocniony drewnianymi kołkami, nierdzewnymi wkrętami i kątownikami).
- Wstawienie w większe szczeliny drewnianych fleków. Uzupełnienie drobnych ubytków kitem trocinowym na bazie klejów syntetycznych.
Uzupełnienie ubytków gruntów. Położenie i opracowanie gruntów kredowo-klejowych (na bazie kleju skórniego oraz kredy szampańskiej). Drobne ubytki zostaną uzupełnione szpachlą do drewna.
- Zaizolowanie kitów szelakiem.
- Położenie werniksu retuszarskiego na polichromii.

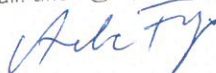

- Uzupelnianie ubytków polichromii – scalanie kolorystyczne znakiem graficznym kropką (farby restauratorskie na bazie żywic syntetycznych lub farby olejne artystyczne, odsączone, położone na bazie werniksu damarowego lub wysokiej jakości farbami akwarelowymi).

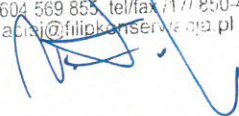
ZŁOCENIA

- Usunięcie wtórnych złocen.
- Odczyszczenie dobrze zachowanych partii złocen środkiem dobranym na podstawie testów.
- Uzupelnienie ubytków pulmentów. Pulment zostanie dobrany kolorystycznie do oryginalnego, w partiach polerowanych – czerwony; w partiach matowych – żółty.
- Uzupelnienie ubytków złocen: złotem płatkowym o odpowiedniej tonacji barwnej.
- Polerowanie złota oraz agatowanie partii polerowanych.
- Scalenie zrekonstruowanych partii złocen ze złoceniami oryginalnymi (rozwirowanie brzegów i łączeń, postarzanie, przetarcia w razie potrzeby patynowanie).
- Zabezpieczenie powierzchni matowych złocen klejem glutynowym.

Dyplomowany Konserwator Dziej Sztuki
mgr Aneta Filip
nr dyplomu ASP Kraków 5864
35-505 Rzeszów, ul. Strzyżowska 95
mobile +48 698672478
e-mail: aneta@filipkonserwacja.pl

MGR KONSERWATOR DZIEŁ SZTUKI
Maciej Filip
nr dyplomu: ASR Kraków 5013
30-363 Kraków, ul. Kobierzyńska 63/7
mobile: 604 569 855, tel/fax: 171 850-45-18
maciej@filipkonserwacja.pl

6. SPIS FOTOGRAFII

1. Nawa główna kościoła oo. Dominikanów pw. Matki Bożej Bolesnej w Jarosławiu, widok na chór. Stan przed konserwacją.
2. Nawa główna kościoła oo. Dominikanów pw. Matki Bożej Bolesnej w Jarosławiu, widok w kierunku prezbiterium. Stan przed konserwacją.
3. Nawa główna kościoła oo. Dominikanów pw. Matki Bożej Bolesnej w Jarosławiu, Ściana chórowa. Stan przed konserwacją.
4. Nawa główna kościoła oo. Dominikanów pw. Matki Bożej Bolesnej w Jarosławiu, fragment ściany północnej. Stan przed konserwacją.
5. Sklepienie nawy głównej kościoła oo. Dominikanów pw. Matki Bożej Bolesnej w Jarosławiu. Stan przed konserwacją.

